

Boomkikkers in de duinen

RENE BEIJERSBERGEN

In het overgangsgedebied van duinen naar polder leeft in Zeeuws-Vlaanderen een zeer bijzondere diersoort: de Boomkikker. Nergens anders wordt deze soort in de Nederlandse duinen aangetroffen. Maar ook in dit laatste duinbolwerkje gaat het de Boomkikker niet voor de wind, want de moderne landbouw, re-
kreatie en duinverzwaring eisen hun tol. En beleidsmakers geven vooralsnog niet thuis.

De Europese Boomkikker is een kleine kikker, gifgroen van kleur met aan het einde van de tenen opvallende hechtschijfjes. Deze anatomische aanpassing komt goed van pas bij de leefwijze: overdag klauteren Boomkikkers door de struikvegetatie op zoek naar insecten of liggen ze te zonnen op de bladeren van struiken en bomen. Bij voorkeur worden hier grote bladeren voor uitgezocht want deze warmen sneller op. In Europa concentreert de verspreiding van de warmteminnende Boomkikker zich in de landen rond de Middellandse Zee. In ons land bereikt deze soort de noordgrens van zijn areaal. Eens was dit areaal aaneengesloten, maar de laatste jaren is het sterk versnipperd geraakt en beperkt het zich tot nog maar enkele plaatsen in Twente, de Achterhoek, Midden-Limburg en westelijk Zeeuws-Vlaanderen. Deze ontwikkeling heeft tot gevolg gehad dat tussen de verschillende populaties geen uitwisseling meer mogelijk is. De areaalversnippering is ook ongunstig geweest voor de aantalsontwikkeling.

Biotoop

In Zeeuws-Vlaanderen bewoont de Boomkikker een vochtig, geaccidenteerd en struweelrijk landschap in de duinen en de aangrenzende polders. In de polders biedt de huidige agrarische bedrijfsvoering echter nog maar weinig bestaansmogelijkheden voor de Boomkikker. Alleen op plaatsen waar

vanwege de cultuurhistorische of natuurwetenschappelijke betekenis een afwisselend en kleinschalig mozaïek-landschap van weiden, moerassige plaatsen en zoom- en struikvegetaties behouden is gebleven, hebben we enige kans een Boomkikker aan te treffen. Deze plaatsen liggen als eilanden in het landschap; het agrarisch bedrijf heeft er een traditioneel karakter. Veedrinkputten dienen als voortplantingsplaatsen, vooral die putten die een groot deel van de dag door de zon worden beschenen. De rijk gestructureerde vegetatie, waarvan Meidoorn en Braam veelal deel uitmaken, wordt niet met chemische middelen bestreden zodat een ruim en divers insectenaanbod aanwezig is. Tezamen met de hoogteverschillen vormt dit type vegetatie een mikroklimaat dat de Boomkikker aanspreekt: de temperatuur en de luchtvochtigheid zijn er hoger dan in de direkte omgeving. In vergelijking met andere amfibieën stelt de leefwijze van de Boomkikker in een vertikaal gestructureerde vegetatie extra voorwaarden aan het biotoop. Al met al wordt een goed leefgebied niet zo zeer gekenmerkt door de omvang, maar eerder door de aanwezigheid van meerdere landschapselementen op korte afstand.

Kontakt

De "polderpopulatie" is het grootst en leeft verspreid over een betrekkelijk groot gebied, met maar enkele goed bezette leefgebieden. De "duinpopulatie" is kleiner en vindt de leefgebieden in de smalle duinstrook. Deze zijn de laatste jaren onder invloed van de duinverzwaring en de recreatieve ontwikkeling sterk veranderd en gelijktijdig is het aantal Boomkikkers en andere amfibieën sterk teruggelopen. Terreinaankopen en herstelbeheer hebben enige verbeteringen in de situatie gebracht en de laatste paar jaar worden weer hier en daar wat meer kwakende Boomkikkers gehoord. Voor het behoud van de Zeeuws-vlaamse subpopulatie van de Boomkikker is het noodzakelijk dat de verspreid aanwezige kolonies met elkaar in kontakt kunnen komen. Maar hoe moet deze doelstelling worden gerealiseerd en waarom?

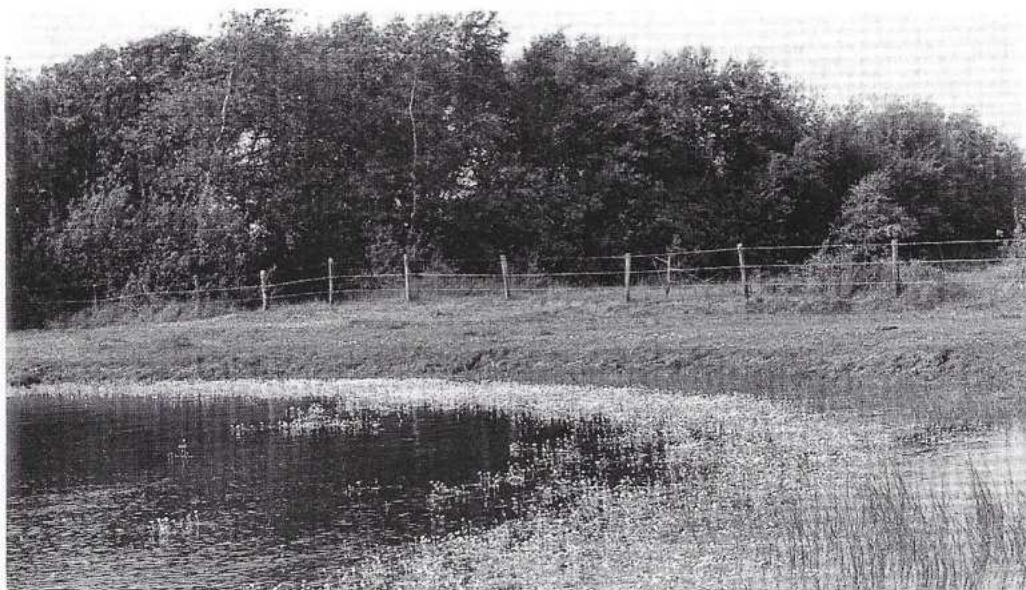
Voortplanting

Voor een effectief en duurzaam beheer van de Boomkikker is het goed om iets te weten over het gedrag, de leefwijze en de verspreidingsstrategie. Boomkikkers overwinteren in ons land bovengronds in houtstapels, komposthoopen, ruigtevegetatie en dergelijke. Dit is niet overal in Europa zo: in streken met koude winters wordt de winter net als bij andere kikkersoorten in de modder doorgebracht. Eind maart ontwaken ze uit de winterslaap en bij goede weersomstandigheden begint in april de voortplanting. De mannetjes gaan daarbij het opvallendst te werk: ze hebben een kwaakblaas waarmee ze een snel repeterend en keffend geluid produceren. In de schemering verzamelen één of meer mannelijke Boomkikkers zich rond een geschikt voortplantingswater, in onze omgeving meestal

Een gifgroene Boomkikker (op de rug gezien) in een Meidoornstruik (foto: Rene Beijersbergen).

Veedrinkputten en kleine plassen worden door de Boomkikker gebruikt voor de voortplanting (foto: John Beijersbergen).

een veedrinkput. Vanuit de nabijgelegen struikvegetatie, de waterkant of vanuit het water wordt gekwaakt waarmee, naar wordt aangenomen, de wijfjes worden gelokt. Zodra er één begint te roepen, vallen andere mannetjes bij. Deze samenzang, het "koor", moet niet gezien worden als een vorm van collegialiteit, maar eerder is het tegenovergestelde het geval: competitie en concurrentie. De luidruchtigste en meest volhoudende types hebben de grootste kans een wijfje aan te trekken dat op zoek is naar een plek om de eitjes af te zetten. Andersom kan de duur en de intensiteit van het geproduceerde geluid aan het wijfje informatie verschaffen over de vitaliteit van het mannetje. De kooractiviteit hangt samen met de temperatuur en de luchtvochtigheid.

De eitjes worden op de waterplanten afgezet in kleine klompjes. Vervolgens verlaten de wijfjes de put, hun taak zit er op. De mannetjes blijven langer of zoeken nog andere putten op, met als doel om met andere wijfjes te paren. Rond eind juni betrekken ook de mannetjes het landbiotoop en blijft het stil rond de putten.

Larvale periode

De larvale periode van de Boomkikker is vrij lang. Pas eind juli kruipen de jonge Boomkikkertjes aan land om snel de ruigere vegetatie op te zoeken voor dekking en insecten. Ze zijn dan 2 cm groot. Het voedsel van de larven is niet precies bekend, maar vele voortplantingsputten worden gekenmerkt door helder water en de aanwezigheid van watervlooien. Bij vele amfibieën staan watervlooien op het menu en het is aannemelijk dat dit bij de Boomkikker ook het geval is.

De larven van libellen zijn vermoedelijk de voornaamste roofvijanden van juveniele amfibieën. Libellen leggen hun eitjes in het najaar in rietstengels en de uit de eitjes gekomen larven komen in het water terecht en leiden daar een roofzuchtig bestaan.

Met name in de putten in het duingebied daalt de waterstand in de loop van de zomer aanzienlijk. Sommige putten vallen zelfs droog met als gevolg dat de dichtheid aan predatoren toeneemt en dus de overlevingskans van de amfibielarven afneemt. In de meeste jaren is de reproductie van de "duinpopulatie" dan ook lager dan die van de "polderpopu-

latie" en het lijkt geen twijfel dat de aantalsfluctuaties bij een geïsoleerde "duinpopulatie" groot zouden zijn. Dit is nu nog niet het geval.

Migratie

Er is aangetoond dat Boomkikkers over redelijke afstanden kunnen migreren waarbij barrières als uitwateringskanalen en polderwegen geen beletsel lijken te vormen. Binnen een bepaald bereik is de soort dus kennelijk in staat die plaatsen op te zoeken waar de omstandigheden om te overleven het gunstigst zijn. De relatief hoge mobiliteit die we bij veel amfibieën zien, heeft mogelijk te maken met het fenomeen dat de jeugd en het adulte leven op ekologisch verschillende plaatsen worden doorgebracht, die meestal ook ruimtelijk zijn gescheiden. De adulte dieren houden ook nog eens per seizoenen in verschillende typen habitats hun verblijf.

Boomkikkers in het beleid

Op korte termijn is een verdere achteruitgang van het aantal Boomkikkers te verwachten omdat een aantal kolonies meer en meer geïsoleerd raakt. De mogelijkheden van een migratie van die plaatsen met een geboorte-overschot naar de onderbezette leefgebieden worden als gevolg van onoverbrugbare afstanden steeds kleiner. Een natuurlijk populatiedynamisch element dat bijdraagt aan de instandhouding van de populatie, valt daarmee dus weg. Tot op heden trekken de beleidsmakers niet de consequentie van de status "prioritaire soort", zoals de Boomkikker in het Natuurbeleidsplan wel wordt genoemd. Hier en daar worden wel wat subsidies verstrekt voor de aanleg en herstel van putten en beplanting, maar een integrale aanpak ontbreekt. De laatste bestaande leefgebieden moeten worden veiliggesteld en tegelijk moeten op strategische plaatsen nieuwe leefgebieden worden aangekocht, ingericht en boomkikkervriendelijk beheerd. Gezien de aantalsontwikkeling van deze soort gedurende de laatste twintig jaar is enige haast geboden, want anders komt dit van nature ambulante diertje voor al te onoverkomelijke hindernissen te staan.

Rene Beijersbergen werkt bij het Zeeuws Landschap.